

РОЗДІЛ 3. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

МЕТОДИЧНІ ОРІЄНТИРИ ПОДОЛАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ПОРУШЕНЬ ЗАСОБАМИ ЛОГОПЕДИЧНОЇ РИТМІКИ

METHODOLOGICAL GUIDELINES FOR OVERCOMING SPEECH DISORDERS THROUGH LOGORHYTHMICS

Стаття присвячена проблемі використання логопедичної ритміки у комплексній корекційній роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення. З'ясовано, що логопедична ритміка є інтегрованим корекційно-розвивальним методом, який поєднує мовленнєві, рухові та музично-ритмічні вправи з метою стимуляції мовленнєвого розвитку та гармонізації психофізичних функцій дитини.

Акцентовано увагу на специфіці адаптації логоритмічних вправ для різних типів мовленнєвих порушень – заїкання, дислалії, дизартрії, ринології, алалії та афазії. Наведено приклади вправ, спрямованих на розвиток мовленнєвої моторики, формування плавності й ритмічності вимови, координацію голосових і рухових дій, стимуляцію словникового запасу та граматичних структур. Встановлено, що поетапне впровадження логоритмічних вправ із урахуванням індивідуальних особливостей дітей сприяє гармонійному розвитку темпо-ритмічної організації мовлення, артикуляційної та дрібної моторики, формуванню правильного мовленнєвого дихання та активізації пізнавальних процесів.

Підкреслено значення інтеграції логопедичної ритміки з іншими корекційними методами, такими як артикуляційна та дихальна гімнастика, сенсорні ігри, когнітивні вправи, що дозволяє забезпечити цілісний вплив на мовленнєвий та психофізичний розвиток дітей. Особлива увага приділяється міжфаховій взаємодії логопеда, психолога та музичного керівника, що забезпечує комплексний підхід до подолання мовленнєвих порушень. Запропоновано низку рекомендацій для практиків, серед яких – урахування специфіки мовленнєвого дефекту та індивідуальних особливостей кожної дитини; інтеграція логопедичної ритміки з іншими корекційними методами; поетапне ускладнення вправ відповідно до динаміки розвитку; варіативність форм роботи; постійний моніторинг досягнень та потреб кожної дитини, що дозволяє своєчасно коригувати методи логоритмічного впливу для досягнення стійких результатів. Зроблено висновок, що ефективність логопедичної ритміки значно підвищується за умов організації занять у комфортному та безпечному середовищі.

Ключові слова: логопедична ритміка, мовленнєві порушення, корекція мовлення, логоритмічні вправи, заїкання, дислалія, дизартрія, ринологія, алалія, афазія, корекційна педагогіка, логопедія, інклюзивна освіта, міжфахова взаємодія.

The article is devoted to the problem of using speech therapy rhythmic in comprehensive corrective work with children who have speech disorders. It has been found that speech therapy rhythmic is an integrated corrective and developmental method that combines speech, motor, and music-rhythmic exercises aimed at stimulating speech development and harmonizing the child's psychophysical functions.

Attention is focused on the specifics of adapting logorhythmic exercises for various types of speech disorders – stuttering, dyslalia, dysarthria, rhinolalia, alalia, and aphasia. Examples of exercises are provided to develop speech motor skills, form fluency and rhythmicity of pronunciation, coordinate vocal and motor actions, and stimulate vocabulary and grammatical structures. It has been established that the gradual implementation of logorhythmic exercises, taking into account the individual characteristics of children, contributes to the harmonious development of the tempo-rhythmic organization of speech, articulation and fine motor skills, the formation of correct speech breathing, and the activation of cognitive processes.

The importance of integrating speech therapy rhythmic with other corrective methods, such as articulation and breathing exercises, sensory games, and cognitive activities, is emphasized, as this ensures a holistic impact on the speech and psychophysical development of children. Special attention is paid to interdisciplinary cooperation among the speech therapist, psychologist, and music instructor, which provides a comprehensive approach to overcoming speech disorders.

A set of recommendations for practitioners is proposed, including: consideration of the specifics of the speech defect and the individual characteristics of each child; integration of speech therapy rhythmic with other corrective methods; gradual complication of exercises according to developmental dynamics; variability of work forms; continuous monitoring of each child's achievements and needs, which makes it possible to timely adjust logorhythmic methods to achieve stable results. It is concluded that the effectiveness of speech therapy rhythmic is significantly increased when activities are organized in a comfortable and safe environment.

Key words: speech therapy rhythmic, speech disorders, speech correction, logorhythmic exercises, stuttering, dyslalia, dysarthria, rhinolalia, alalia, aphasia, corrective pedagogy, speech therapy, inclusive education, interdisciplinary cooperation.

УДК 376.3:78.071.2-053.4
DOI <https://doi.org/10.32782/ip/87.19>
Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Барна Х.В.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної
та спеціальної освіти
Мукачівського державного університету

Чекан О.І.,
канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри дошкільної
та спеціальної освіти
Мукачівського державного університету,
вчитель-логопед логопедичного
пункту управління освіти, культури,
молоді та спорту виконавчого комітету
Мукачівської міської ради

Вовчок В.М.,
асистент кафедри дошкільної
та спеціальної освіти
Мукачівського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сьогоднішній день зростає кількість дітей із різними мовленнєвими порушеннями, що зумовлено комплексом медико-біологічних,

соціально-психологічних та освітніх чинників. Недостатній розвиток мовлення негативно впливає на всі сфери психічного розвитку, зокрема на формування пізнавальної діяльності, комунікативних

навичок, емоційно-вольової сфери та успішність навчання. Корекція таких порушень потребує використання ефективних, науково обґрунтованих та інноваційних методик, здатних забезпечити комплексний вплив на мовленнєву та загальну психофізичну сферу особистості. Логопедична ритміка, як інтегрований метод корекційно-розвивальної роботи, поєднує мовленнєві, рухові та музично-ритмічні вправи, сприяючи гармонізації діяльності центральної нервової системи, формуванню правильного мовленнєвого дихання, темпо-ритмічної організації мовлення та розвитку загальної і дрібної моторики. Відтак, актуальність проблеми зумовлює необхідність наукового аналізу ефективності логопедичної ритміки, визначення оптимальних підходів до її застосування та розробки загальних методичних орієнтирів, що забезпечують цілісний розвиток мовленнєвої, рухової та когнітивної сфери дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема використання логопедичної ритміки в корекційно-розвивальній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями знайшла відображення у працях багатьох українських учених. У дослідженнях Л. Меленець та А. Кульбедюк логопедична ритміка розглядається як інтегрований метод, що поєднує рухові, мовленнєві та музичні вправи, активізує міжпівкульну взаємодію мозку та сприяє сенсомоторній інтеграції. Автори окреслюють переваги проведення логоритмічних занять у закладах дошкільної освіти з інклюзивним навчанням і визначають основні елементи таких занять. У свою чергу, Н. Гаврилова підкреслює, що логопедична ритміка є ефективним засобом формування темпо-ритмічної організації мовлення у дітей із фонетико-фонематичними порушеннями, а також позитивно впливає на розвиток просодичних компонентів. Цінними є напрацювання Л. Чередніченко, яка описує структуровану систему логоритмічних вправ, спрямованих на розвиток мовленнєвого дихання, артикуляційної моторики та координації рухів. У цьому контексті, Л. Стахова акцентує увагу на важливості поетапного впровадження логоритмічних вправ з урахуванням індивідуальних особливостей дитини, а також на необхідності взаємодії логопеда з іншими фахівцями в закладі освіти. Специфіку використання логоритміки в інклюзивному освітньому середовищі описує Г. Котломанітова, підкреслюючи її роль у підвищенні мотивації та активності дітей із комплексними порушеннями розвитку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри численні дослідження, спостерігається недостатня систематизація методичних орієнтирів застосування логопедичної ритміки. Відсутність чітко структурованих рекомендацій щодо добору, поетапного впровадження та адаптації логопедично-ритмічних вправ

з урахуванням індивідуальних особливостей дітей та типів мовленнєвих порушень зумовлює потребу в ґрунтовному науково-методичному дослідженні цієї проблеми. Розроблення та обґрунтування методичних орієнтирів подолання мовленнєвих порушень засобами логопедичної ритміки є важливим завданням сучасної корекційної педагогіки.

Мета статті – систематизувати та обґрунтувати методичні орієнтири застосування логопедичної ритміки для подолання мовленнєвих порушень у дітей, а також розробити рекомендації щодо поетапного впровадження й адаптації логоритмічних вправ з урахуванням індивідуальних особливостей і типів мовленнєвих порушень.

Виклад основного матеріалу. Логопедична ритміка є інтегрованим корекційно-розвивальним методом, який поєднує мовленнєві, рухові та музично-ритмічні вправи з метою стимулювання мовленнєвого розвитку та гармонізації психофізичних функцій дитини [8]. Як зазначає Н. Сакір, часто корекційна робота в логопедичних групах охоплює лише лінгвістичний аспект розвитку дитини, а такі важливі сфери, як емоційний розвиток і розвиток моторики, залишаються поза увагою. Використання логоритмічних прийомів дозволяє в доступній та цікавій формі розвивати загальномовні навички, артикуляцію, міміку та голосові вправи, поступово формуючи координацію рухів і рефлексивну концентрацію [6, с. 62–63].

З огляду на це, логопедична ритміка представлена трьома взаємопов'язаними складниками:

1) мовленнєвим – вправи на артикуляцію, фонетико-фонематичне формування, розвиток словникового запасу та темпо-ритму мовлення;

2) руховим – координаційні та ритмічні рухи, що активізують сенсомоторну інтеграцію та взаємодію між півкулями мозку;

3) музично-ритмічним – ритмічні вправи з музичним супроводом, які підвищують мотивацію та сприяють емоційно-вольовому розвитку.

Основна ідея логоритміки полягає у синхронізації голосових та рухових дій, що сприяє розвитку координації, темпо-ритмічної організації мовлення, артикуляційної та дрібної моторики. Відповідно, логопедична ритміка використовується для корекції різних типів мовленнєвих порушень, зокрема заїкання, дислалії, дизартрії, ринолалії, алалії та афазії.

Серед зазначених видів мовленнєвих порушень особливу увагу варто приділити заїканню, оскільки саме при цьому розладі логопедична ритміка демонструє особливо високу ефективність. Так, І. Жадленко досліджує формування моторних і мовленнєвих ритмічних процесів у старших дошкільників із заїканням, демонструючи позитивний вплив логоритмічних вправ на синхронізацію рухових і мовленнєвих дій [1]. Г. Кавиліна підкреслює значення логоритмічних занять для

корекції темпо-ритмічної організації мовлення та розвитку мовленнєвих навичок у дітей із вадами заїкання [2]. У свою чергу, Ю. Рібцун та О. Майчук розглядають логоритміку як засіб діагностики заїкання, що дозволяє оцінити рівень порушень і планувати індивідуальні корекційні заходи [5]. Узагальнюючи наукові дані, можна стверджувати, що логопедична ритміка у роботі із заїканням виступає не лише ефективним інструментом корекції, а й важливим методом діагностики, який забезпечує комплексний вплив на мовленнєву та психомоторну сфери дитини.

У контексті корекційної роботи особливе значення має методика застосування логопедичної ритміки, яка передбачає поетапне впровадження логоритмічних вправ із урахуванням індивідуальних особливостей дітей. Поетапне впровадження передбачає поступове ускладнення завдань, варіювання темпу та ритму вправ, а також інтеграцію мовленнєвих, рухових і музично-ритмічних компонентів відповідно до потреб дітей із різними типами мовленнєвих порушень. Такий системний підхід забезпечує гармонійний розвиток темпо-ритмічної організації мовлення, артикуляційної та дрібної моторики, а також сприяє підтримці мотивації та емоційно-вольового розвитку дітей. Як підкреслюють Т. Коломоець та Ж. Прозапас, урахування індивідуальних особливостей дітей із лексико-граматичним недорозвиненням мовлення дозволяє оптимізувати підбір вправ та підвищує ефективність корекційного впливу [3, с. 17].

Поділяємо думку С. Колот, що для дітей із загальним недорозвиненням мовлення особливо доцільним є використання музичного ритму, який не лише активізує колективну діяльність, а й має суттєвий оздоровчий вплив на емоційну та вольову сферу дитини [4, с. 158]. Ритмічні вправи регулюють темп та динамічні особливості мовлення, сприяють розвитку артикуляційної моторики та формують правильне мовленнєве дихання. Заняття логопедичною ритмікою дають можливість організовувати дітей у різні колективні та групові форми роботи, що сприяє соціалізації, формуванню позитивного ставлення до власного мовленнєвого дефекту та розвитку комунікативних навичок. Методика С. Колот передбачає комплексне використання вправ і ігор для розвитку орального праксису, міміки, орієнтування в просторі, слухової та зорової уваги і пам'яті, наслідування, загальної й дрібної моторики, творчих здібностей, музичної пам'яті та музичної творчості. Особлива увага приділяється сюжетно-рольовим і рухливим іграм, творчим етюдам, інсценівкам та святковим виступам, що забезпечує всебічний психотерапевтичний вплив на особистість дитини [4].

Варто наголосити, що адаптація логоритмічних вправ до різних типів мовленнєвих порушень передбачає врахування специфіки кожного з них

та підбір відповідних корекційних завдань. До прикладу, в логопедичній роботі з дітьми з заїканням, дислалією та дизартрією основна увага зосереджується на темпо-ритмічній організації мовлення, артикуляційній та дихальній підготовці, а також на вправах, які сприяють плавності й ритмічності вимови та координації голосових і рухових дій. До таких вправ належать: *ритмічне промовляння складів і слів під музичний супровід; повільне проговорювання складних словосполучень із одночасними рухами рук або стоп у такт; вправи на синхронізацію дихання та голосових звуків; артикуляційні тренажі для відпрацювання чітких рухів губ і язика; ігри на повторення ритмічних малюнків із проговорюванням певних звуків або слів*. Виконання подібних вправ у логоритмічному форматі допомагає стабілізувати мовний потік, знижує напруженість у мовленнєвому апараті та сприяє розвитку фонетико-фонематичних навичок.

Для дітей із ринолалією, алалією та афазією застосування логопедичної ритміки спрямоване на стимуляцію мовного дихання, розвиток артикуляційної моторики, формування словникового запасу та граматичних структур. Вправи поєднують слухові, зорові та рухові компоненти, що забезпечує комплексний вплив як на мовленнєву систему, так і на загальний психофізичний розвиток дитини. До таких вправ належать: *проговорювання складів і слів із синхронним виконанням ритмічних рухів руками або ногами; повторення коротких фраз під музичний супровід із варіюванням темпу та інтонації; ігри на розвиток слухової уваги та пам'яті (наприклад, повторення ритмічних мелодій чи звукових послідовностей); артикуляційні вправи для тренування губ, язика та щелепи; рухливі сюжетно-рольові ігри, що стимулюють активне мовлення і самовираження*. Такі вправи у систематизованій формі сприяють покращенню мовленнєвої чіткості, розвитку комунікативних навичок та координації рухів, а також підвищують мотивацію й емоційну виразність дитини.

Що стосується організації занять із використанням логопедичної ритміки, то вона передбачає створення сприятливих умов для корекційної роботи, забезпечення доступності необхідних матеріалів, підготовку відповідного обладнання, зокрема музичних інструментів, наочних посібників, а також простору для рухової активності. Важливим є дотримання структури заняття, яка включає вступні вправи для налаштування дітей на діяльність, основну частину з мовленнєвими, руховими й музично-ритмічними вправами та заключні вправи для підведення підсумків і емоційного розвантаження. Під час занять доцільно використовувати індивідуальні, групові та колективні форми роботи. Індивідуальні вправи дозволяють враховувати особливості мовленнєвого розвитку кожної дитини та тип порушення, тоді як групові та

колективні – стимулюють взаємодію з однолітками та формують позитивне ставлення до навчальної діяльності. Також необхідно передбачити варіативність вправ із поступовим ускладненням темпу, ритму й артикуляційних завдань, що забезпечує поетапний розвиток мовленнєвої, рухової та когнітивної сфери дітей.

Разом з тим, особливу увагу слід приділити інтеграції логопедичної ритміки з іншими корекційними методами. Поєднання логоритмічних занять із артикуляційною гімнастикою, дихальними вправами, сенсорними іграми та когнітивними вправами дозволяє створити комплексну систему корекційної роботи, яка охоплює всі аспекти розвитку мовлення та психофізичних функцій дитини. Інтегрований підхід забезпечує не лише розвиток артикуляційної і дрібної моторики, темпо-ритмічної організації мовлення та словникового запасу, а й сприяє гармонізації емоційної сфери, формуванню навичок самоконтролю, підвищенню мотивації до навчальної діяльності та соціальній адаптації дитини. Водночас, поетапне поєднання різних методик дає змогу індивідуалізувати корекційний процес відповідно до типу мовленнєвого порушення та особливостей розвитку кожної дитини, що підвищує ефективність логопедичної роботи та забезпечує стійкі результати.

Як слушно зазначає С. Тесленко, структура логоритмічних занять не потребує обов'язкової наявності всіх елементів одночасно. Послідовність корекційної роботи варіюється залежно від характеру мовленнєвих розладів, індивідуальних та вікових особливостей дітей. Водночас, вибір засобів і форм логоритмічного впливу підпорядковується, передусім, меті й завданням загально-корекційного процесу з урахуванням того, наскільки конкретний логоритмічний прийом активує мовленнєву систему та психофізичні функції, які потребують корекції. Сюжетно-тематична організація занять забезпечує комфорт та впевненість для кожної дитини, що сприяє максимальному розкриттю її потенційних можливостей. Поєднання комплексно-ігрового та музично-ритмічного методів є найбільш ефективним для розвитку пізнавальних процесів і відповідає психофізіологічним особливостям дітей. Така побудова занять дозволяє підтримувати стійку увагу протягом усього заняття та підвищує результативність засвоєння знань [7, с. 133].

З урахуванням зазначеного, важливим аспектом ефективної організації занять із логопедичної ритміки є взаємодія фахівців, зокрема логопеда, психолога та музичного керівника. Така співпраця дозволяє координувати різні напрями розвитку дитини – мовленнєвий, емоційний, соціальний, руховий, що забезпечує комплексний вплив на психофізичні функції та мовленнєву систему. Міжфахова взаємодія дає можливість індивідуалізувати підбір вправ, враховуючи специфіку типу

мовленнєвого порушення, вікові особливості та рівень підготовки дитини.

Систематизація наведених положень дає змогу сформулювати *рекомендації* для комплексної корекційної роботи з дітьми з різними типами мовленнєвих порушень, як от:

- урахування специфіки кожного типу мовленнєвого порушення при підборі логоритмічних та інших корекційних вправ, що дозволяє індивідуалізувати освітній процес і підвищити ефективність занять;

- інтеграція логопедичної ритміки з іншими корекційними методами – артикуляційною гімнастикою, дихальними та сенсорними вправами, когнітивними та музично-ритмічними прийомами – для всебічного розвитку мовленнєвої, рухової, емоційної та когнітивної сфер дитини;

- розробка структурованих та гнучких планів занять із урахуванням вікових і індивідуальних особливостей дітей, що включають вступні, основні та заключні вправи, а також варіативність форм роботи: індивідуальні, групові й колективні;

- забезпечення комфортного та безпечного середовища для проведення занять, яке включає підготовку відповідного обладнання, музичних інструментів, наочних посібників, простору для рухової активності;

- підтримка мотивації та емоційного розвитку дитини через сюжетно-рольові ігри, творчі етюди, інсценівки, колективні музично-ритмічні вправи;

- організація взаємодії логопеда, психолога, музичного керівника та інших фахівців для комплексного підходу до корекційної роботи і соціальної адаптації дітей;

- постійний моніторинг досягнень та потреб кожної дитини, що дозволяє своєчасно коригувати методи логоритмічного впливу для досягнення стійких результатів.

Висновки. Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що логопедична ритміка є ефективним інтегрованим методом корекційно-розвивальної роботи з дітьми з різними типами мовленнєвих порушень. Аналіз сучасних наукових досліджень свідчить про її здатність комплексно впливати на мовленнєву, рухову, емоційну та когнітивну сфери розвитку дитини, сприяючи гармонізації психофізичних функцій і формуванню правильної темпо-ритмічної організації мовлення. Ефективність логоритмічних занять зумовлена поетапним впровадженням вправ із варіюванням темпу, ритму й складності завдань, а також інтеграцією мовленнєвих, рухових і музично-ритмічних компонентів. Особлива увага приділяється індивідуалізації занять, що враховує тип мовленнєвого порушення, вікові та психологічні особливості дитини, а також використанню різних форм роботи – індивідуальної, групової та колективної. Дослідження підтверджують важливість інтеграції логопедичної

ритміки з іншими корекційними методами, такими як артикуляційна гімнастика, дихальні, сенсорні та когнітивні вправи, що створює надійну основу для комплексної корекційної роботи, підвищує мотивацію і сприяє всебічному розвитку мовленнєвих, когнітивних та психофізичних функцій дитини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Жадленко І. О. Особливості формування моторних і мовленнєвих ритмічних процесів у дітей старшого дошкільного віку із заїканням засобами логоритмічних вправ. *Науковий журнал Хортицької національної академії. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. 2020. Вип. 2(3). С. 129–139.
2. Кавиліна Г. К. Використання логоритмічних занять в корекційній роботі з дітьми дошкільного віку із вадами заїкання. *Інноваційна педагогіка*. 2024. Вип. 73. С. 106–109.
3. Коломоець Т. Г., Прозапас Ж. М. Особливості логопедичної роботи щодо усунення мовленнєвих порушень у дошкільників із лексико-граматичним недорозвиненням мовлення. *SWorldJournal*. № 17. Ч. 2, 2022. С. 15–22.
4. Колот С. Б. Логопедична ритміка для дітей з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ). *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти*. 2020. С. 156–160.
5. Рібцун Ю. В., Майчук О. Є. Логоритміка як засіб діагностики заїкання в дітей дошкільного віку. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2024. № 1(49). С. 34–43.
6. Сакір Н. О. Логоритміка як засіб для сприяння розвитку мовлення та мови дітей дошкільного віку. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2023. № 3(90). С. 61–65.
7. Тесленко С. Використання логоритміки у корекційній роботі з дітьми з порушенням звуковимови. *Acta Paedagogica Volynienses*. 2022. Т. 1. № 1. С. 130–135.
8. Черніченко Л. А. Комплексна оцінка розвитку дитини з мовленнєвими порушеннями: навч.-метод. посіб. Умань : Візаві, 2022. 142 с.

Дата першого надходження рукопису до видання: 02.09.2025
 Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 27.10.2025
 Дата публікації: 20.11.2025